
Nermina SAČIĆ¹

Korupcija, sudstvo i mediji

Corruption, Judiciary and Media

UVOD

Elementarni uvid u raznovrsnu publicistiku, a posebno u bosanskohercegovačku štampu i jezik javnog mnijenja, pokazuje da je termin korupcija, postao kolokvijalan, što ne znači i razumljiv. Iako se radi o složenom znanstvenom fenomenu, koji figurira u različitim društvenim disciplinama, korupcija se može različito definirati, a u najužem smislu riječi, podrazumjeva **zloupotrebu javne službe radi lične koristi**.

Preciznije, u klasičnoj političkoj znanosti pojam korupcije se doima kao izraz kvarenja moralnih vrijednosti društva (Aristotel, Machiavelli, Montesquieu). Još jednostavnije, riječ je o patološkoj pojavi odnosno, kako kaže prof. Kregar "sustavnoj aberaciji u kojoj vladajuća politička klasa osobni interes stavlja iznad interesa političke zajednice"². Klasična shvaćanja korupciju osuđuju kao nemoralnu i štetnu *po političku konstituciju društva* jer nositelji političkih funkcija ne zastupaju interese političke zajednice, već preferiraju lični, porodični, stranački ili drugi interes. U tijesnoj vezi s pojmom korupcije su i pojmovi:

- 1) nepotizam (preferiranje rodbine utjecajnih ljudi za službe i titule),
- 2) kljentizam (zapošljavanju vlastitih pristalica u javnom sektoru)
- 3) protekcija ili preferiranje određenih kandidata za položaje

¹ Magistar političkih nauka, asistent na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu na predmetu "Tehnike i praksa novinarstva".

² Kregar, Josip., (2002). *Korupcija* Pravni fakultet u Zagrebu, www.ijf.hr

4) lobizam (pokušaj da se utječe na predstavnike, članove vlade ili uprave raznim informacijama, radnjama ili uslugama u vlastitu interesu i sl. tome³).

Mislioni zapadne političke teorije akcentiraju *disfunkcionalnost* korupcije. Ona se prema ovim promišljanjima ne smatra samo štetnom, već i jednim "od uzoraka neučinkovitosti države". Elaborirajući borbu protiv korupcije Kregar koristi termin **sustavne profesionalne uprave**, koji prema njemu podrazumjeva "slobodu od političkog voluntarizma"⁴. U takvom sistemu selekcija i napredovanje u službi utemeljena je na sposobnosti, stručnosti i nepristrasnosti obnašatelja funkcija, a ne prema rodbinskim i stranačkim kriterijima. Kriterij zapošljavanja u državnim, entitetskim, općinskim, i drugim javnim službama BiH često nepoznaje termin stručnosti, sposobnosti, a o njegovoj dosljednosti bolje da ne govorim. Predstavnici, pa čak i mjesnih zajednica birani su po tome koliko glasno nazivaju vjerske pozdrave, koliko često se viđaju u vjerskim objektima, i sl. Na građansko i medijsko nezadovoljstvo primjera radi općinskih načelnika, reagiralo se ne njihovom smjenom, već unapređenjem na višu funkciju. Entitetski predstavnici vlasti često su zbog korupcijskih afera završavali u diplomatiji, naravno po nalogima političkih partija kako bi se zaobilašla pravna ispitivanja i kako bi se takvi pojedinci uklonili od očiju javnosti, posebno u vrijeme predizbornih kampanja. Da ne govorimo o tome kako se kad je riječ o korumpiranim političarima, javnost bombarduje izjavama o ugroženosti naroda, međunarodnim zavjerama protiv Bošnjaka, Srba i Hrvata! Nevjerovatno, ali kod sva tri korpusa u BiH vjerski i nacionalni identitet se vrijeđa kada sudovi (najčešće pod pritiskom Međunarodne zajednice) pokušavaju da obave svoj posao. Bosanskohercegovačka diplomatija formira se i danas na osnovu pripadnosti nekoj političkoj stranci, a ne na osnovu stručne sposobnosti.

Samo takva uprava, dakle profesionalna i nepodmitljiva, o kojoj govori Kregar može da smanji podmićivanje, nepotizam i zloupotrebu javne vlasti. Možda je o tome iluzorno govoriti jer korupcija je već odavno postala jedini fenomen koji egzistira na čitavom teritoriju BiH, koji djeluje u svim sferama društvenog života ove zemlje, u institucionalnim i vaninstitucionalnim.

³ Heidenheimer, A., Johnston, M., Le Vine, V.T (1989) *Political Corruption. Handbook*, New Brunswick/Oxford., str. 23

⁴ Kregar, cit. djel.

Korupcija predstavlja ozbiljan i politički, i pravni i ekonomski problem za razvoj BiH i njenog društva. To osobito, ali ne isključivo vrijedi za sve ostale zemlje u tranziciji. Stručnjaci su jedinstveni kada su u pitanju srednja i istočna Evropa, koje su u posljednjih desetak godina isuviše bile podložne korupciji. Naime, *tranzicija je pružila velike mogućnosti za korupciju* preko privatizacije državnog vlasništva. Sprega menadžera i bankara, podržana politikom, omogućila je dizanje povoljnih menadžerskih kredita, kupovinu preduzeća u bescijenje ili iz samih prihoda preduzeća, dok su radnici ostajali bez posla, plate i završavali na ulicama. Već odavno je na društveno-političkoj sceni ovih država, posebno naše, tzv. hronizam (kroniza)⁵ – sistem uskih veza između političara i privrednika u kojem je postalo sasvim običajno da se trguje uslugama kako bi se došlo do povoljnog položaja na tržištu.

U političko-prakseološkom smislu, korupcija se razvila kao svojevrsna grana političke (ne)kulture. Manji ili veći iznosi za mito smatraju se elementima *normalnog ponašanja*, tako da korupcija u svom patološkom obliku raste i razvija se.

Javna je tajna da u bosanskohercegovačkom društvu bez podmazivanja se ne možete zaposliti, školovati, liječiti i sl. tome. Naravno te “male usluge” odavno su prisutne i treba ih razlikovati od “velikih usluga”. Ali prema logici intencije i jedne i druge se svode na korupciju. “Male usluge” ili kako ih još nazivaju, znakovi naklonosti, prijateljstva, poštovanja i slično, prisutne su u više od polovine zamalja svijeta. Stručnjaci kažu da su one samo prvi korak ka korupciji. Darivanje malih poklona, pozivanje na večeru, potom davanje stambenih ili auto kredita i slično vode k velikim darovima. **Danas mali dar, sutra mito**-kažu analitičari.

Međutim, te “male usluge” iz projekcije BiH mogu se smatrati nemoralnim i protiv njih se svakako treba boriti institucionalnim programima demokratske socijalizacije, putem njenih agenasa kao što porodice, škole, mas mediji, vjerske institucije, itd⁶. U tome kontekstu, u odnosu na dosadašnje forme socijaliziranja, potrebno je redefinisati školske programe koji će na izvjestan način stvoriti stav i odnos u borbi protiv kriminala ili korupcije. Svakako toj socijalizaciji doprinjelo bi i

⁵ **Nohlen, Dieter.**, (2001), *Politološki rječnik-država i politika*. Osijek-Zagreb-Split, Pan Liber, str.178

⁶ **Ruch, Michael.**, (1989) *Politics and Society – An introduction to Political Sociology*. University of Exeter, U K England, str.51

razbijanje stereotipa o suradnji s policajcima, koji se na ovim prostorima negativno doživljava. Dalje, vjerski službenici, koji imaju ogroman utjecaj na ljude, umjesto političkih lekcija o glasovanju, mogu da potpomognu borbu protiv korupcije, ako ni čim drugim onda reafirmisanjem *dobra* za društvenu zajednicu koja podrazumjava afirmaciju univerzalnih vrijednosti kao što su ne ubij, ne kradi...

Ali kako se boriti protiv "velikih usluga" koje su pravilo, norma ponašanja nositelja "demokratskih" institucija BiH. Primjera radi: Jedan ministar u Vladi RS tražio je proviziju od japanskih zvaničnika koji su RS nudili donaciju. O tome je od japanske vlade stigla zvanična nota. Vijest su objavili mediji u RS, a potvrdio je i visoki funkcioner Socijalističke partije RS Dragutin Ilić u intervjuu u bijeljinskoj "Panorami". Ni ministar ni Vlada nisu demantovali Ilićevu izjavu i pisanje medija.

Tendenciozan razvoj korupcije u BiH olakšan je zbog niza apsurdnosti u društveno-političkom sistemu Bosne i Hercegovine, ali i zbog *namjerne* ili *realne* neefikasnosti pravnog sistema, za kojeg je karakteristično da rijetko otkriva, progoni i kažnjava počinioce korupcije. Kako napraviti time out i barem u pravnom sistemu korupciju diskvalifikovati. Da li je moguće povjerovati u otrcanu frazu kako država nema djelotvornih preventivnih mjera za suprostavljanje ovom problemu? Imamo li Zakon o sprečavanju korupcije po uzoru na ostale zemlje koje su bile suočene sa istim problemom, i da li se o njemu uopće razmišlja?

Korupcija je pojava koju je teško dokazati, jer se najčešće realizuje bez prisustva svjedoka⁷, ili među dobro organizovanim izvršiocima, ali zašto pravni sistem BiH često djeluje tek kada se korupcija desila i bez osmišljenog preventivnog djelovanja.

U posljednjem izvještaju Svjetske banke stoji kako zemlje s višom razinom korupcije bilježe slabiji privredni rast i niže prihode po glavi stanovnika. U Bugarskoj je primjera radi, 2000 godine čak od 20 posto tvrtki zatraženo mito, dok se taj broj primjera radi u Njemačkoj kreće oko jedan posto.

⁷ Cit., djel, str. 60-63

Ekonomski aspekt korupciju vidi kao fenomen koji remeti, narušava tržišnu utakmicu i racionalnost ekonomskog ponašanja. Korupcija predstavlja jedan od kompleksnih problema koji pored političkog, narušava ekonomski razvoj u Bosni i Hercegovini. Mnoge evropske i zapadne zemlje su donijele zakone⁸ za suzbijanje korupcije, a mnoge kompanije uvele su politiku zabrane podmićivanja.

Finska je recimo primjer države koja je, već dvije godine zaredom prva na listi TI-ja (Transparency International) kao zemlja s najnižom razinom korupcije. S druge strane svako ko bi želio poslovati u Nigeriji dva puta dobro promišlja, jer ta je zemlja već godinama pri kraju liste, što znači da se tamo praktično ne može ući u posao bez "podmazivanja".

Susjedna Hrvatska je iznijela ideju da građani sami sudjeluju u otkrivanju korupcije i poreznih bjegunaca. Svega u pola godine proizašlo je oko 170 prijava koje bi mogle biti utemeljene i koje se tek istražuju. U 2001. godini 114 osoba je prijavljeno zbog primanja i davanja mita, a osuđene su 62 osobe. No, od osuđenih samo je šest zatvorski kazni, ostale su uvjetne ili novčane, što pokazuje blag odnos suda prema počiniteljima tih kaznenih djela. Najčešće se otkrivaju slučajevi poput sitnog podmićivanja policajaca na ulici. Odlaskom HDZ sa vlasti, Hrvatska je poboljšala svoj položaj na ljestvici korupcije skočivši sa 74. na 48 mjesto u 2001. godini, među 90 zemalja. Međutim, sami građani, kao i građani Bosne i Hercegovine obuhvaćeni ispitivanjima javnog mnijenja, u velikoj su većini uvjereni da je korupcija raširena. Tako 65, 8 posto tako misli, a raširenom je smatra još 32,9 posto ispitanih.⁹

Pozitivno orijentirani stručnjaci navode da bi se praksa mogla promijeniti nabolje jer je posljednjih godina zaoštrena borba protiv korupcije širom svijeta.¹⁰

⁸ Zakonom još od 1977. godine, američkim preduzećima zabranjeno je davanje mita. Ovaj zakon najčešće kritiziraju vlasnici velikih kompanija koji misle da gube na konkursima (tenderima) za velike poslove širom svijeta, jer u drugim zemljama nema takve zakonske regulative i najčešće se plaćaju "usluge".

⁹ <http://www.aimpress.org>

¹⁰ Primjera radi u SAD od 1977. godine je na snazi *Zakon o sprječavanju korupcije u inozemstvu*; UN prihvatili su *Rezoluciju protiv korupcije i mita*, te *Deklaraciju o zabrani mita u međunarodnim poslovnim transakcijama*; *Konvencija za borbu protiv potkupljivanja stranih javnih dužnosnika u međunarodnom poslovanju* usvojena je 1997. godine na sastanku OECD-a (Organizacija za međunarodnu suradnju i razvoj). Na korupciju nisu imuni ni

Pravni aspekt korupciju definira kroz različita kaznena djela. Prema Krivičnom Zakonu FBiH pod korupcijom, *koja se u izričitom obliku ne pojavljuje* podrazumjevala bi se sljedeća djela, koja se mogu uz pravnu stručnu pomoć identificirati sa korupcijom. To su *krivična djela protiv privrede i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti*. Pod krivičnim djelima *privrede* podrazumjevaju se: nesavjesno poslovanje u privredi, zloupotreba ovlasti u privredi, zaključenje štetnog ugovora, porezna utaja, dok *krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti* tretiraju zloupotrebu položaja ili ovlasti, pronevjeru, prevaru u službi, poslugu, primanje mita, davanje mita i protuzakonito posredovanje.¹¹

Korupcija i mediji

Mas mediji su, kao što nas to komunikološka znanost uči, sredstvo jačanja demokratije, jer "razgolićuju odnose koji se ne podudaraju sa javnim moralom"¹². Oni raznovrsnoj publici prezentiraju informacije različitog sadržaja i njihov značaj je u tome što omogućavaju da društveni problemi postanu transparentni. U tom kontekstu, zanima me *da li su mediji u dovoljnoj mjeri pisali o korupciji u bosanskohercegovačkom društvu?*, i ako jesu kako i na koji način? Prema istraživanjima¹³ generalno gledajući bosanskohercegovačka štampa, posebno sedmična i ona koja pledira da bude "neovisna", jednom riječju opoziciona štampa, piše o korupciji. Istina neka manje neka više, kontinuirano i u dovoljnoj mjeri u odnosu na ostale sadržaje koje nudi. Za pet i po godina (od januara 1996 do jula 2001. godine) u SLOBODNOJ BOSNI, BH DANIMA, REPORTERU i HRVATSKOJ RIJEČI objavljeno je ukupno 479 tekstova o korupciji. Ja ovdje neću ulaziti u ocjenu rada sudskih državnih organa, jer nemam empirijskih podataka o tome da li je očividnu zainteresiranost domaćih medija (vidi tabelu 01) pratila adekvatna akcija nadležnih državnih

MMF i Svjetska banka, te mnoge druge relevantne institucije. U svijetu je održan veliki broj konferencija gdje je korupcija okarakterisana kao društveno zlo protiv kojeg se treba boriti.

¹¹ Vidi: Krivični zakon Federacije BiH, [www://bhstring.net](http://bhstring.net)

¹² **Vreg, Franc.**, (1991) *Demokratsko komuniciranje*. Sarajevo, NUB BiH, str. 53

¹³ Analiza projekta *Društveni efekti istraživačkog novinarstva u oblasti korupcije* (2003), Soroš i Internews BiH. U okviru projekta urađena je kvalitativna i kvantitativna analiza sadaja tekstova o korupciji koje su objavili BH DANI, SLOBODNA BOSNA, HRVATSKA RIJEČ I REPORTER u vremenskom od januara 1996 do jula 2001. Analiza i baza podataka pohranjena je u Internews-u BiH.

organa¹⁴. Ali, iz kvantitativne analize ove štampe može se dati zaključak da naš društveno-politički sistem patološki boluje od korupcije.

Tabela 01: Ukupan broj članaka o korupciji u bosanskohercegovačkoj štampi

godina	Slobodna Bosna	BH Dani	Hrvatska riječ	Reporter	Ukupno po godinama
1996	18	-	-	-	18
1997	24	-	8	1	33
1998	44	12	12	2	70
1999	50	27	8	5	90
2000	91	42	11	20	164
2001	41	27	16	20	104
Za ukupan period	268	108	55	48	479

Kao što tabela prikazuje "Slobodna Bosna" je kontinuirano bosanskohercegovačkoj javnosti prezentirala članke o korupciji. Odmah poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma (kada neki istraživački mediji nisu ni izlazili) donosila je skandalozne priče o političko-finansijskim malverzacijama. Primjetan je porast članaka o korupciji u dvije izborne godine (1998 i 2000. godini), što je potvrda nekih ranijih teza o uređivačkom konceptu "Slobodne Bosne" protiv nacionalnih stranaka u BiH, koje su u vrijeme kampanja bile na vlasti. "BH Dani" u prvoj postratnoj godini nisu pisali o korupciji, ali su u 1999. godini i 2001. godini imali srazmjeran broj članaka o korupciji. Također, za "Dane" vrijedi isto što i za "Slobodnu Bosnu". Sadržaje o korupciji "Dani" su pojačali u izbornim godinama. Tako u 2000. godinu /u kojoj su održani lokalni i opći izbori/ "Dani" donose 39% članaka o korupciji. "Hrvatska riječ" u 1996 godini ne donosi članke o korupciji, ali u 1997. godini nudi 15 % članaka u odnosu recimo na 2001. godinu gdje je 28% članaka o korupciji, što je skoro 2 puta više, tako da za nju baš i ne vrijedi pravilo da se u izbornim godinama treba više oduprijeti aktualnim vlastima. List "Reporter" nije izlazio u 1996. godini, ali u naredne dvije godine stidljivo donosi po koji članak o korupciji. U godini 2000.-oj "Reporter" se naglo budi i bosanskohercegovačkoj javnosti nudi 20% članaka o korupciji. Taj trend pisanja o korupciji zadržat će i u narednoj godini, gdje se kod svih ostalih medija primjeti pad.

¹⁴ U toku je anketiranje sudskih organa koje će odrediti u kojoj mjeri su pravosudni organi BiH reagovali na pisanje medija o korupciji.

Tako npr. "Slobodna Bosna" i "Dani" će u 2001. godini dvostruko manje pisati o finansijskim i drugim skandalima koji inkliniraju ka korupciji.

Aksiološka odrednica korupcije u medijima

Naša skolonost ka korupciji je očigledna. Međutim neophodno je objasniti zašto je u jednom vremenskom razdoblju (npr. 1998-2000) ima više, a u nekom manje, te zašto je u nekim dijelovima BiH rasprostranjenija a u nekim manje!? U pravilu, teško je empirijski dokazati je li korupcija u neko vrijeme ili u nekom dijelu BiH raširenija ili se radi samo o (slučajno?) većem broju otkrivenih skandala. Ako je suditi po bosanskohercegovačkoj štampi, a kažu da je ona "ogledalo društva", onda je korupcija u proteklom vremenu bila raširenija u Federaciji BiH, nego u Republici Srpskoj. Također, ako je suditi i po onome što **javnost osuđuje**, opet je onda korupcija raširenija u Federaciji BiH. Ovaj kriterij bio bi validan da naši mediji nisu, što je praksa više puta pokazala, čvrsto vezani za etabliranu, posebno vlast meganacionalnih stranaka. S toga ovo istraživanje nije obuhvatilo dnevnu i lokalnu štampu koja je ipak vezana za etnonacionalne oligarhije. Dakle, analizirani su mediji za koje se *pretpostavlja* da nisu politički ovisni, te da nisu serviseri *etnoetablirane* moći. Međutim, uvidi su pokazali da su ipak, neki listovi, kako ih javnost naziva "istraživački", vezani za *provincijalne "ekonomske autoritete"*, odnosno legalne i ilegalne profilerske centre moći. I dok je to tako, ne čudi što su ti mediji podložni etničkim distancama i reprodukciji nacionalističkih predstava. Tipski uzor za to je slučaj mostarskog Aluminijskog zavoda. Hrvatska riječ je u više navrata preferirala etničku samoljublju prema Hrvatima, a etničku netrpeljivost prema Bošnjacima. Učestala frekvencija riječi "muslimansko-bošnjački mediji", "muslimansko-bošnjačka vlast", "muslimansko-bošnjačka javnost" u polemikama sa "bošnjačkim" medijima pokazuje da je ovaj list jednonacionalno naklonjen političkim i ekonomskim autoritetima iz vlasti. Polemizirajući "etnički sastav" radnika zaposlenih o ovoj firmi, u jednom tekstu se pokušava ironično negirati pisanje "Slobodne Bosne", izjavom kako "ugalj kopa 90 % Bošnjaka"(2001, 342). Dalje, ovaj list lično doživljava Aluminij kao svetinju Hrvata iz Hercegovine. "Slobodna Bosna" u više navrata je, pridržavajući se profesionalnijih novinarskih načela pisanja teksta, dakle konsultujući raznovrsne izvore, kritikujući sve strane pisala o Aluminijumu i njegovoj privatizaciji. Koliko je meni poznato, od

državnih organa nije uslijedila nikakva reakcija. Zanimljivo je da o ovoj aferi Reporter ne donosi ni jedno slovo.

Sve ovo potvrdilo je tezu da što su mediji, politički i ekonomski neovisniji to su više skloniji ka emancipatorski orijentiranoj uređivačkoj politici. Takva politika povela je medije, odnosno štampu da kao agensi javnosti odrede stvarni učinak korupcije u bosanskohercegovačkom društvu. Štampa je normativno vrijednovala korupciju kao društveno zlo. Na štetu profesije i osnovnih standarda novinarske etike izražavanja (primjer, raznim apelima, klevetničkim kvalifikacijama, senzacionalističkim naslovima, otkrivanjem tajnih dokumenata, čaršijizacijom itd.) mediji su utjecali da se politički život BiH ne pretvori u tvornicu proizvodnje korupcije, u poligon i vježbalište socijalnog i političkog konformizma.

Na žalost, mediji su još uvijek jedini faktor, ako odredimo stvarni učinak raznih međunarodni i domaćih antikorupcijskih timova, koji spriječavaju razvoj korupcije u BiH. Ako govorimo u ulozu medija u kreiranju opće socijalne klime u kojoj živimo, istina oni su doprinjeli pa čak i pojačali "socijalnu tjeskobu i strepnju" u BiH. S druge strane, zahvaljujući njima, BiH nije postala grobnica ljudske autonomije i kritičkog rasuđivanja javnih ljudi i njihove "slobode". Mediji su odredili stvarni raskorak između demokratske forme i totalitarne suštine u našem društveno-političkom životu

Kvalitativna analiza pisanja tema o korupciji

Genaralna ocjena tekstova o korupciji sa stanovišta sadržaja informacije, jeste da se prezentiraju sve relevantne činjenice (ko, gdje, kada, kako, zašto). Potom se pažnja posvećuje uzročno-posljedičnim odnosima koji su doveli do korupcije. Da bi se dobila potpuna slika u mnogim tekstovima (ali ne svim naravno) koriste se izjave kompetentnih i relevantnih javnih zvaničnika, izjave sudaca i optuženih (ako je proces u toku), izjave svjedoka, advokata, razni dokumenti, izvještaji sa svih nivoa vlasti (sudske, zakonodavne, izvršne).

Novinari se koriste različitim žanrovima, najčešće u kombinaciji, tako da dominira informativno-komentatorsko-beletristički oblik izražavanja. Jedan dio tekstova o korupciji nastaje na osnovu pisanja sudskih, policijskih, inspekcijских i drugih izvještaja. Eventualni segment tog oblika izvještavanja čini prezentiranje dodatnih informacija o "slučaju" ili

prepričavanje samih fakata krivičnog djela. Pri tome nije uvijek dovoljno jasno da li su ti fakti sadržani odnosno ustanovljeni u istražnom postupku, optužnici, izjavama optuženih ili svjedoka... Prenebregavanje tog preciziranja, za koje novinari često kažu da im birokratizira izvještaje i nepotrebno opterećuje tekstove, jedan je od glavnih razloga za profesionalne greške (novina optuži ličnost dok je još u fazi policijske istrage ili presudi još u toku sudovanja, prenebregne postupak žalbe zbog čega čitaoca dovede u zabludu da je postupak definitivno okončan).

Jedan dio tekstova ustvari je jedna kombinacija sudske hronike i istraživačkog novinarstva. Ovu vrstu tekstova danas više ne pišu novinari specijalisti za praćenje događaja koji se odvijaju u sudu, već mahom novinari koji su više ili manje specijalizovani za određenu vrstu društvenih problema koji imaju svoj odraz i u sudskoj praksi. Za njih je sud, u mnogo slučajeva, samo jedan od izvora informacija da pišu o pojavi u njenom konkretnom ili principijelnom značenju. Dakle, sudovanje ili još šire - proces zaštite društva od kršenja zakona i drugih normi - štampa danas tretira kao dio društvene reakcije na neprihvatljive pojave. Ovakav širi diskurs ima i svoje pozitivne i negativne refleksije na odnos medija prema sudu. Pozitivno je to što se formalni sudski proces stavlja u širi kontekst jedne pojave, što je prihvatljivo i sa društvenog stanovišta, ali i profesionalne obaveze prema korisniku informacije. Loše je to što publika uvijek ne može da shvati razliku koja postoji između činjenica i kvalifikacija koje utvrđuje i izriče sud i reagovanja drugih izvora informacija, javnosti ili samog novinara na određene činjenice i kvalifikacije.

Ne beznačajan broj tekstova bazira se na informacijama javnih i privatnih tužilaca koje su iznesene kroz razna saopštenja o pokretanju postupka. Međutim, takve informacije su kombinovane sa drugim dodatnim informacijama, tako da se dobiva novinarska cjelina. Karakteristično za ovu vrstu tekstova o korupciji je da dosta novinara saopštavajući presudu zanemaruje da istovremeno pomene pravne lijekove. U nekim slučajevima gubi se kontinuitet slučaja koji prolazi kroz različite faze: od istrage do presude i od presude do žalbe. Atraktivnost sadržaja dovodi neke slučajeve u špicu pažnje, pa se novinar uključuje u jednu fazu postupka, a zatim se, kada slučaj medijski postane neinteresantan, slučaj napušta.

Još jedna dimenzija koju ovdje želim istaknuti je da sudstvo generalno ne uživa prevelik ugled u medijima. Zašto – to je tema za sebe. Nema mnogo tekstova u kojima mediji principijelno u pozitivnom svjetlu promovišu funkciju sudstva kao instrumenta zaštite pravne države. Ukoliko već nisu hladne informacije, to su kritički orijentisani tekstovi prema nekim sudskim odlukama. Razlozi za to su vjerovatno mnogostruki. Ali jedan od njih svakako je zatvorenost suda prema medijima, nepostojanje službe za odnose sa javnošću ili sudskog portparola, u stvari nekoga ko bi komunicirao s medijima¹⁵. Destruktivno na shvatanje pravne države djeluju i javne izjave preko medija izrečene od najviših državnih autoriteta u stilu "možda je zakonito, ali nije pravedno" ili "možda nije zakonito, ali jeste pravedno".

Izveštavajući o društveno negativnim pojavama, novinari nedovoljno poznaju sudske postupke i sudsku (pravnu) terminologiju. Mediji nisu sudski hroničari i oni ne moraju svaki proces pratiti od početka do kraja, ali bi bar morali u fazi, u kojoj se uključuju, dati kompletnu sliku stanja postupka, šta mu je prethodilo i šta predstoji.

Dio tekstova su kombinacija vijesti, reportaže i vlastitog komentara novinara ili nekog drugog izvora. Primjer za to je recimo suđenje, i sve oko njega, povodom incidenta koji su izazvali Ismet Bajramović Ćelo sa prijateljima u sarajevskom listu *Dan*. Napunjene su desetine i desetine stranica i ovog i drugih listova, ali je najmanje poznato šta je sudija utvrdio. Naime, sudija za prekršaje je strogo formalno ocijenio da je **riječ o prekršaju** tzv. malog značenja, dok su novinari i javnost očekivali da se kroz sankciju za konkretni incident valorizuje više krivičnih i moralnih odgovornosti počinitelja koje prevazilaze konkretni slučaj.

Da bi se postigla distinkcija između ova dva postupka - izvještavanje sa suda i istraživačko novinarstvo - izvještaji sa suda moraju biti potpuni, jasni i oslonjeni na procesne norme sudskog postupka i terminologiju koja tu vlada. Unošenje vlastitog komentara i vlastitim putem istraženih činjenica i pretpostavki, koje nisu jasno odvojene od onoga što daje sudski

¹⁵ Činjenica je da je prisustvo kamera u sudnici funkcionalno, jer TV kamere čine sudije odgovornijim pred javnošću (američki sistem). Istina ovaj sistem je mnogo striktniji, odnosno rigidniji u Evropi.

postupak, dovodi do negativnog mutiranja izvještaja, zamjene teza, manipulacije sudskim postupkom i javnošću.

Naslovi i podnaslovi većine tekstova o korupciji opterećeni su arbitrarnim i **tiražnim** namjerama listova. Nerijetko se u naslovima naglašavaju stvari koje nisu direktno vezane za slučaj korupcije. Ako se radi o slučajevima koji su u sudskom procesu, onda dominira visina **eventualne** kazne za **osumnjičenog**, ponašanje optuženih i svjedoka ili prenošenje njihovih izjava u pauzama suđenja. U prvim godinama nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog soprazuma u naslovima dominiraju etničke predrasude ("Hrvatka riječ"), neki donose duge senzacionalističke, provokatorske pa čak i čaršijizacijske naslove (Slobodna Bosna i Dani). Inače, u ovom listu dominiraju tekstovi o korumpiranosti sada već bivših (što je indikativno) članova Stranke demokratske akcije BiH. Prije svega riječe je o natpisima koje govore o korumpiranosti pojedinih familija unutar ove stranke. Tako je "Slobodna Bosna" prepoznatljiva po broju otkrivenih skandala vezanih za Hasana Čengića, Edhema Bičakčića, Mehmeda Alagića, Alija Delimustafića, Ibrahima Jusufrića, Ismeta Dahnića, Ejupa Ganića i drugih. U znatnoj mjeri "Slobodna Bosna" je obavljivala i članke za korumpirane članove SDS i HDZ-a. Sve ovo ukazuje na zaključak da je ovaj list, borbu protiv tronacionalnog uređenja Bosne i Hercegovine vodio i na ovaj način, često zaboravljajući etničke norme i standarde profesionalnog novinarstva, što se može provjeriti i letimičnim uvidom u naslove, nadnaslove i podnaslove nekih tekstova, često neumjesnih, uvrjedljivih, klevetničkih i sl. tome. "Slobodna Bosna" je svoju uređivačku politiku znala iskazati i kroz humoristične naslove i naslovne stranice, što je nekada imalo pun profesionalni pogodak, a nekada je to graničilo s niskim ukusom.

"Dani" imaju kraće naslove, ali opterećeni tiražom i istom uređivačkom preokupacijom kao i "Slobodna Bosna" bave se najčešće korupcijom nastalom u vrhovima tri nacionalne stranke u BiH. No, ono po čemu se "Dani" razlikuju od "Slobodne Bosne" jeste što u njihovim naslovima ne dominiraju uvijek personalizacija korupcije.

Imajući u vidu uslove u kojima su mediji u ovom vremenskom periodu pisali, kao što su zakonsko reguliranje slobode

informacija¹⁶, neadekvatna tehnička opremljenost redakcija, nedostatak profesionalnog kadra i slično tome, opći je zaključak, da su uprkos svemu tome, mediji na svojevrsan način bili diseminatori progresivnih ideja, ideja napretka.

U izgaranju za istinom i pravdom, i korištenjem neetičkih metoda, novinari su svoju profesiju izložili niskim javnim ocjenama, što u budućnosti može oslabiti njihov stvarni uticaj, ili još gore izazvati nepovjerenje kod šire publike.

¹⁶ Parlament BiH usvojio je *Zakon o slobodi pristupa informacijama* tek 29. oktobra 2000. godine. Usvajanje *Zakona o zaštiti od klevete* i u Federaciji i u RS vjerovatno će doprinijeti da se u medijima smanje primjeri manipulacije, čaršijizacije i dehumanizacije.